

EL CONCEPTE DE VERGONYA A L'OBRA D'AUSIÀS MARCH

La poesia d'Ausiàs March no és una poesia que afavoreixi una lectura confortable. De recursos expressius sovint insòlits, d'una densitat conceptual poc freqüent, d'un alt nivell d'abstracció que no deixa treure el nas al més lleu suport anecdòtic, tot plegat converteix en convenciment la sensació que amaga un saber i alhora una experiència que sobrepassen el lector comú i despacienten el més avisat. Convé, doncs, acceptar aquest destret inicial i admetre amb una forta dosi d'humilitat que tot exercici d'interpretació de March és un exercici de risc. Agreujat, a més, pel fet que la comprensió de la seva obra –la qual cosa equival a dir que en bona part la seva pervivència– és inevitablement a les nostres mans. Un risc, per tant, indefugible.

Una manera d'intentar atenuar la dificultat d'accés és la d'assajar de definir fins on sigui possible l'abast dels conceptes amb què March basteix poemes sencers o fragments més o menys amplis de poemes. Sabem que el llenguatge de la lírica que March hereta es distingeix per una innegable flexibilitat, que de vegades complica, sobretot al lector modern, l'obtenció del matís més adequat. Però el llenguatge que prové de la filosofia i del terreny de la moral, en principi, hauria de projectar-se cap al cantó exactament contrari: el de designar inequívocament un espai exacte de significació, d'acord amb el seu caràcter denotatiu. Almenys en principi.

La meva reflexió gira al voltant del concepte de *vergonya*, i pren com a punt de partença un poema especialment controvertit, el XLIII.

Coratge meu, a pendr-esforç molt tart,
no piadós de tots los qui-t sostenen:
l'arma y lo cos a departir-se vénen
per tu ser flach, lo cos de viur-és fart;
mos ulls no són lliberts fer son offici,
mon pas és tolt, ma lengua no-m profita;
e de açò la *vergonya*-s delita,
com só plaguat de tan *vergonyós* vici.

Paor me sent, gran suor me comença;
surtint, mon cor lo pits me cuyda rompre;
no-m trob esforç per *vergonya* corrompre,
ésser no pot ma sperança por vença.
No puch mostrar lo secret de ma pensa,
e vanament he por de la resposta;
lo meu duptar major dupte m'acosta,
ffemenil gest ardiment me defenssa.

Alguns han dit que *vergonya* no-s troba,
mas yo-n pusch fer d'aquella testimoni:
de vista, no; semblant és al dimoni:
part de mos senys e parlar me derroba;
dón-a sentir de si alguns forts actes,
segons de molts havem hoÿdes gestes,
crehent los tals qui descolen les festes;
senyor és meu, Amor ferma els contractes.

E si posqués l'obediència tolrrre
– que per son colp la mi-amor jau morta;
car no parent, l'és altr-amor estorta,
no ssé quin déu dampnat sant me fa colre-,
yo hagra sforç de metre tost en obra
lo que no gos mostrar, una parença;
ab gran esforç *vergonya*-m fa temença,

sí c·ardiment un poch en mi no sobra.

En tots aquells on gran amor no penja,
son giny no pot de vergonya, ne força;
a mi he pochs a son voler nos força,
nostre voler nostres enemichs venja.
Aquest voler desig i Amor sostenen,
causa d'aquests sou vós, a qui s'esguarden;
creure no pusch vostres sentiments tarden
en descobrir los mals que per vós vénen.

O foll Amor, aquells dolors sostenen
que cerquen fi là on fi no pot ésser;
de llur treball no·s troba res en ésser,
e són aquests los qui de vós s'encenen.

Amb aquest poema s'inaugura el cicle que duu el senyal, que és tota una imprecació, de «Foll Amor». El text, que conté «afirmacions impressionants i enigmàtiques» (Riquer 1964: II, 512), es refereix –en un moment primer i general– a l'estat abatut i presa de la desesperació de qui, sense fortalesa d'ànim, debatent-se entre esperança i por, i atenallat pel poder negatiu d'amor, no aconsegueix de prendre la decisió correcta, mentre del seu perdurar en el mal la vergonya en treu profit.

Pere Bohigas (1952: II, 147) veié en aquest poema un nou desenvolupament del tema de la timidesa que ara «s'expressa per la batalla al·legòrica que Coratge i Vergonya sostenen per senyorejar l'amant. Coratge és feble i Vergonya és forta i triomfa; s'empara de l'amant, no en profit d'ell sinó dels seus enemics... El tema de la timidesa ha estat tractat anteriorment en les obres II, III, XII, XVII, XIX, XXIX, XXXIV, i XXXVII». Aquesta opinió és compartida per Robert Archer (1997: 185), el qual, en el davantalet que precedeix el text, anota: «poema de tema únic: la «vergonya» o «timidesa» que impedeix que el poeta declari els seus sentiments a la dama, de manera que ella els ignora del tot».

Per a Archer i per a Bohigas, doncs, no hi hauria diferència entre

Per vós me só més en amar
e mon hull no·m vol descobrir;
molt menys ma lengua volrrà dir
ço que·l gest no guosa mostrar (XII, 5-8),

i el nostre poema, el qual, si hi haguéssim d'identificar vergonya amb timidesa, no deixaria de tenir sentit, però, per dir-ho amb Riquer, seria «francament desorbitat –la timidesa no pot atribuir-se a un “damnat sant” ni és semblant al dimoni».

Deixant de banda el fet que el que Bohigas i Archer entenen com a timidesa cauria millor dins de les estratègies de l'antic motiu del celar (veg. Mancini 1993, Hauf 1997, Espadaler 1998), sembla clar que per dilucidar-ho cal considerar l'abast del mot fonamental, que és el de *vergonya*. Un mot que ofereix en el poema XLIII cinc de les vint-i-una presències que té en tota l'obra de March amb valor substantiva, i l'única amb valor adjectiva (Hauf 1983: 220).

La primera aparició de *vergonya* es produeix al poema IX, «Amor se dol com breument yo no muyr,/ pus no li fall, per ésser de mi fart», el primer del cicle «Llir entre cards», i que suscita, en virtut de la interpretació del mot, un ordre de comentaris força semblant al que acabo de reportar. El poema, que arrenca amb els versos citats que Bohigas (1952: II, 35) i Archer (1997: 68) creuen irònics, i Ferraté (1992: 164), patètics, tracta dels sentiments contradictoris que experimenta, i en grau extrem com escau a March, qui es veu abocat a estimar ultradament, en un marc dominat per l'obsessió de la mort (Riquer 1964: II, 498). La paraula que ens interessa és a la quarta estrofa (vs. 25-32):

Stant a part e sol, yo m'enpeguesch,
ymaginant ço que deuria fer;
d'executar no dech haver esper,
puys lo primer assaig no enseguesch;

l'imaginar Amor me vol reprendre,
tan larguament ab vergonya·m refrena!
¿Com se farà que ab cara serena
haja poder de ma rahó estendre?

Bohigas creu que el mot té el mateix sentit que he indicat per al poema XLIII, interpretació en què és seguit per Archer i Ferraté. El més recent editor de March comenta els versos 29-30 així: «El poeta fa conjectures sobre el motiu per què no ha pogut fer el 'primer assaig': postula que l'amor mateix l'està blasmant pels seus pensaments envers la dama, fent que el refreni durant molt de temps la seva pròpia tímidesa».

L'opció que fa entendre *vergonya* com a *tímidesa* emmena Ferraté a concloure que malgrat el desplegament de caire seriós que fa March, la poesia és en el fons banal: «tot plegat és massa fàcil» (1992: 173). Per a Amedée Pagès, en canvi, es tracta de tot el contrari: «poésie très obscure, que nous ne sommes pas sûr d'avoir bien comprise» (1925: 14). Per a Pagès, no cal dir, aquests versos no tenen res a veure amb la tímidesa –la qual cosa en darrer terme, tant en aquest cas com en gairebé tots els altres, ens remetria a la cortesia–, sinó que han de trobar el seu ple sentit en una altra esfera.

La vergonya, tal com és aquí descrita, designa un instrument amb el qual Amor «reprèn» –val a dir censura– allò que el jo líric imagina. March defineix així, objectivant prou un procés anímic concret, la força d'un sentiment que evita, cobrint-lo d'oprobri –avergonyint-lo: «m'enpeguesch»–, fins i tot en la soledat (com ja li havia esdevingut a Petrarca, però per altres motius: «Solo ov'io era.../vergogna ebbi di me» (*Del mar Tirreno a la sinistra riva*)), que actüi d'una manera determinada. Però si *vergonya* té aquesta capacitat de controlar un subjecte que es debat greument prop de la mort, com a «om fora seny» (v. 19), deixant-lo inactiu, difícilment trobaríem en els sentits de tímidesa –planament cortesos– una explicació suficient. La vergonya, d'altra banda, es fa visible a l'exterior, se somatitza –la «cara serena» del v. 31, que no té ni

es veu amb cor de tenir— com la tímidesa, però hauria de quedar clar —no s'ha vist mai ningú, i menys en soledat, que es mostri tímida davant les pròpies fantasies— que el seu origen, la seva naturalesa i els seus processos són molt diferents.

Per a poder perfilar amb major precisió l'espai de significacions del mot *vergonya*, i de necessitat en la línia que implica el que acabo d'indicar, resulta d'un gran ajut el poema XXXII, on ressona, com ja assenyalà Pagès (1925: 46), l'*Ètica a Nicòmac* (veg. també Archer 1996: 81-96), i del qual convé tenir present, en el context en què ens movem, la primera i la cinquena estrofes.

I   L'ome pel món   no munta'n gran valer
           sens haver béns,   bondat, linatge gran,
           mas la del mig   val més que lo restan
           e no val molt   sens les altres haver;
           per ella's fan   les dues molt prear,
           car poder val   tant com és ministrat,
           linatge val   aytant com és honrat:
           la valor d'om   ho fa tot graduar.

V   No conqueran   virtuts per gran abtesa,
           no les hauran   poetes per llur art:
           han-les aquells   metents vicis a part,
           obran virtut   per amor de bonesa,
           res no dubtant   viciosa *vergonya*
           mas solament   amant virtuós preu;
           e l'ome pech   en aquest banch no seu,
           e qui n'és luny   lo gran delit se lonya.

El poema, com dóna a entendre la primera estrofa, fa explícit tot un sistema moral, i proposa un conjunt de valors principals, la seva relació i la seva jerarquia. Aquest sistema implica un codi de capteniment ben concret, segons el qual la qualitat de l'hom depèn del seu valor, al qual vincula March el seu projecte amorós. I el valor, o sia el reconeixement privat en la consciència pròpia —allò que estava en crisi al poema IX—, però sobretot en la seva dimensió

pública, col·lectiva, depèn de la capacitat per obrar –allò que s'imagina és també una obra, en aquest cas de la ment– reiteradament el bé, com s'especifica al v. 31: «viciis, virtutis per actus s'an a pendre». Quan March afirma que el valor de l'hom es desprèn de la bondat obrada no deixa lloc a dubtes. Valor només pot voler dir el reconeixement, també privat però sobretot comunitari –positiu o negatiu– que hom ha adquirit com a conseqüència dels seus actes. Això és el que es recorda als vv. 36-39:

Obran virtut per amor de bonesa,
res no dubtant viciosa vergonya
mas solament amant virtuós preu.

El *preu* és el mot que designa el valor que l'hom té col·lectivament (i davant la pròpia consciència), ara com a fruit positiu que es deriva de la pràctica de la bondat, i que es manifesta a través de les virtutis que aquesta pràctica genera.

De tal manera que aleshores observem que la virtut és al *preu* allò mateix que el vici és a la vergonya, i que l'oposició que hi ha entre virtut i vici és la mateixa que enfronta vergonya a *preu*. Hi haurà, doncs, negativament, vergonya quan cessi el *preu*. Quan un hom en lloc de valer més, valgui menys –per dir-ho com els medievals i els antropòlegs. Quan hom no obri el bé per incapacitat o menysteniment de la norma, o també quan sobre hom recaigui l'acció negativa d'altri, quan es vegi tacat per la vergonya d'altri, com implica l'esment al llinatge, i demostren les lletres de batalla del mateix March.

La vergonya, per tant, és el producte de la deshonra i el mantenidor de l'honor, i ocupa, en tant que sentiment actiu, un lloc basilar, central, en l'ordenació de la moral en les societats tradicionals, fins al punt que ser envergonyat, o sia perdre el concepte de la pròpia estima –com ha explicat Caro Baroja (1968: 77-94)–, especialment en la dimensió col·lectiva, és el pitjor que li podia passar a un hom en aquest món. En aquest sentit és ben clara la *Segunda Partida*, que equipara la pèrdua de l'honor amb la de la

vida: «ca segund dixeron los sabios, que fizieron las leyes antiguas dos yerros son como iguales, matar al ome, o enfamarlo de mal; porque el ome, después que es enfamado, maguer non aya culpa, muerto es quanto al bien, e a la honra de este mundo, e demás, tal podría ser el enfamamiento, que mejor le sería muerte que vida» (t. XIII, l. IV). La centralitat de *vergonya* és tan gran que arriba a igualar-se a la possessió del bé:

Poble yo dich a rey, peons e roch,
duch, cavaller, juriste, menestral,
avens per bé l'opinió general
qu'en la honor e dinés tot bé toch.
E sobr'aquests són unes poques gens
dients que'l bé és en *vergony·aver*;
altres, tan poch, dients qu'està'n plaer,
menys de haver d'altre bé sentiments (CVI, 449-456).

Però la vergonya és també allò que regula el sentit de l'honor en tant que sentiment que guia l'actuació de les persones, car per evitar la vergonya, «que es señal de temencia», s'observa la castedat (*Primera Partida*, t. V, l. L), es respecten les persones grans, s'envermelleix davant certs fets o converses, o es reacciona davant l'error amb penediment. Aquest és el sentit que té al poema XLV, vv. 15-16, que fa referència a l'existència de grans contrastos en l'ànim dels «fins amadors», amb unanimitat d'interpretacions (Pagès 1925: 61; Bohigas 1952: II, 156; Archer 1997: 191):

E tots aquells no crehents ser possible,
sols d'ésser nats natura pren *vergonya*.

Com es veu, el seu funcionament és situacional, car abraça de fet tots els aspectes de la vida dels homes, i pot anar des de les maneres a observar a taula (*Eiximenis, Com usar bé de beure e menjar*, c. XXXVIII: «jamés a taula d'altri no't premes molt a riure...que no recondís en qualque loch pus leig e que no vinguesses a vergo-

nya»), a l'esforç degut al camp de batalla («E cridàvem: Vergonya, cavallers!», *Libre dels fets del rei En Jaume*, 85), entrant de ple en el concepte de pecat, que és absència de vergonya (Sant Vicent Ferrer, *Sermó del terç diumenge de quaresma* [Perarnau 1996: 167] «negú no confessave... car jo fas –parla el dimoni– que les gens no agen vergonya»).

Un comportament així, moderat per la vergonya, seria tingut per virtuós, mentre que si s'esdevenia el contrari resultaria infamant. I mentre, pel primer, l'hom en treuria honor i preu, pel segon perdria tota reputació i seria menystingut. Desvergonyit per trencar la norma (CII, 94, «desvergonyit a dar», en un context clarament sexual). Envergonyit per no realitzar les seves exigències (LV, 23: «envergonyit no mostrí benvolença»; LXXXVII, 339-340: «Si Amor veu qu·errant sens profit vaja, /envergonyit yo creu de son loch caja»), o per patir les accions deshonoroses d'altri.

El sentit de la vergonya com aquell sentiment que reprimeix els instints i provoca que hom s'inclini cap al bé ja va ser apreciat per Ramírez i Molas (1970, 350-352) com a especialment escaient en la formació de l'honestat femenina, ateses les mancances inherents a la seva condició, com recull el mateix March a CIV, 185-186:

Reptar no cal de lurs vicis les dones,
car de aquells natura·n pren lo càrrech.

Per això, com reporta Ramírez i Molas, diu Ramon Llull al *Liber Proverbiorum*: «Verecundia est data mulieribus, quia non habent fortem voluntatem». Es tracta d'una idea comuna, que també pot trobar-se a *Lo libre de les dones* de Francesc Eiximenis, el segon capítol del qual duu un títol tan expressiu com aquest: «Com vergonya és dada a la dona axí con a natural e a principal raíl e fonament de sa honestat», i que també apareix en March (LXXI, 89-92):

Per honestat dona no tench estrets
los seus volers, que aquells no complís,
mas per haver por que, si·n ells fallís,

no rebés dan o menyspreu ser-li fets.

I també a LXXV, 89-90:

Senyal de bé en tota dona cessa,
com dins son cor vergonya no s'ajusta.

Quan afecta la dona, i entesa com a fre que salva la seva virtut, i també—no s'oblidi—l'honor de tots els homes que li són al voltant, vergonya remet pràcticament sempre al terreny de la sexualitat. Quan aquest fre desapareix, ens trobem davant d'un esquema conegut, del qual el teatre castellà del barroc proporcionarà múltiples exemples. En l'obra de March, la reacció escandalitzada fins al paroxisme, fins al punt de demanar-se com no es produeix un cataclisme universal per la conducta poc exigent de la dama en matèria sexual es palesa al poema XLVII, «Bé-m meravell com l'ayre no s'altera», que també pertany al cicle de «Foll Amor» (vv. 17-32):

Mon creure ferm no pot bé soferir
un cas tan fort, e per moltes rahons,
mas tan bé ssé que la carn ha sperons,
e no-us veig fre bastant a retenir;
e d'altra part Amor, per sa furor,
secretament, sens compte, lo cors liga
en actes tals quals honestat castiga
E pot esser ameu de tal amor?

Si ver serà, prech Déu que la calor
de tots los fochs creme la vostra carn,
si no teniu en un terrible escarn
que no vençau una tan gran error.
mas vostre cors per ventura-s delita
husar dels fruyts que Na Venus conrea;
mas vostre seny deuri-aver ferea
de fer tals fets, e gens n'an ja sospita.

La reacció de March, que veu compromès el seu honor —«gens n'an ja sospita»—, segueix l'esquema previst. La reacció és d'ira, o sia expressió d'un sentiment de venjança per a restablir l'honor causant un mal equivalent al dany sofert. Ira, dirà fra Pero Martines, és «venjança de justícia» (*Mirall de divinals assots*, 82). Aquest plantejament de fons és el que subjau a bona part dels poemes de *Foll Amor*, mentre que la tensió manifestada amb els poders deshonestos de la carn, un cop assenyalats amb el dit, ja no s'esvairà mai. Almenys fins al vers «la carn vol carn, no s'i pot contradir» (CXXIIb, 49).

La diferència entre home i dona és, en realitat, de grau. En la dona la vergonya és sentida amb més força per equilibrar la seva consubstancial feblesa, però la seva funció de tutela sobre una naturalesa inclinada a la transgressió de la llei es desenvolupa exactament igual en l'home (XLI, 25-26 i 29-30):

Fama tement l'hom és dit virtuós,
e ço no cau en hom *desvergonyit*;

A vici som moguts naturalment,
e costreny nós por de la mala fama.

I per tant també es mostra igualment activa a l'hora d'ordenar la dimensió eròtica masculina: XLVIII, «Ab vós me pot Amor ben esmenar», vv. 5-8, apostrofant Amor:

Yo li perdon si m'à dat mal dormir,
yo li perdon voler mal guardonat,
yo li perdon si m'à d'amar forçat
dona tan vil que m fos *vergonya*·l dir.

Com a conseqüència, és clar, de la seva característica general de redreçadora de les conductes:

Los uns per Déu, o per si, o per sort,

o per sentir *vergonya* dels fets lurs,
e sens ulls clars mas la mitat escurs,
han redreçat lo fust qui era tort

Aquesta coincidència es fa evident a LXXV, «¿Qui és aquell qui en Amor contemple...», vv. 73-88:

Aquelles gents ab la pensa molt vana
que ab rahó jamés han pau ne brega,
per llur cor flach, de *vergonya* fan plega,
qui·lls met un fre donant-los vida sana;
e si lo giny de Venus romp tal fre,
saben-li grat com axí·s vehen soltes,
qu·en son servir no·s mostren ser enboltes,
fent-li present del millor de llur bé.

En lo començ, por e Diana·ls té,
mas si lo vel d'ignorants les ha toltes,
Venus colents, Març e Saturn a voltes,
entre llurs peus Diana va e ve.
Ladonchs en fet colen Venus deessa,
cuydant haver la batalla molt justa
contra tot hom, qui del cas les afusta,
e per tots temps por e *vergonya* cessa.

De tots aquests exemples es dedueix, sense excepció, que el sentit del mot *vergonya* té poc a veure amb el de *timidesa*, entès dins del convencionalisme cortès, sinó que incideix decididament de ple en l'ordre de la moral. Les idees de March en aquest terreny, com ja va indicar Pagès, són d'arrel aristòtelica i coincideixen amb el tomisme.

La vergonya –diu Aristòtil a l'*Ètica a Nicòmac*– «és una passió de la ànima, no pas virtut; e aquell qui té lo mig en vergonya és vergonyós, e qui·s desmesura en açò és appellat en grech «tarofia» [*que té complexos*, ens assabenta l'editor], e aquell qui hi fall és appellat sens vergonya e sens front» (*Llibre del tresor*, II, 124). «Ver-

gonya [*complementa més endavant*] és passió, e son naximent és semblant a por de les coses terribles; car aquell qui ha vergonya de totes ses errades enrogex, e aquell qui ha por torna groch. E vergonya és semblant als infants e als jóvens, per tal com les trau de peccat, mas és reprenadora en hom vell, per tal com ell no deu fer coses per què-s dega envergonyir; e per ço no cové al prohom de fer lege cosa de què li covinga haver vergonya» (II, 144).

La consideració de la vergonya com una forma de temor és represa per sant Tomàs en tractar justament de les passions de l'ànima (*Summa*, I-II, 41), i és descrita com a inclinació a evitar la ignomínia que pot esdevenir-se per un mal futur o per la revelació d'un mal passat. És en aquest context, per exemple, que es desenvolupa en March un tema que altrament semblaria també francament desorbitat: el del mutisme (per a la qüestió en el poema, Sobrer 1987: 36-38), com pot observar-se a LXXXIV, 37-39:

Mon cor sostrach la paraula de sé,
ma boca tench aquella no passàs,
vergonya y por guardaren aquest pas.

En aquest marc mental i moral concret, on gaudir de bona reputació forma part de les exigències del benestar, l'aspiració al bé es produeix en un camp on contrasten dos vectors fortament tensionats: esperança, que té com a objecte el bé ardu, però assolible, i por, causada pel mal futur impossible d'evitar. En aquest marc, l'aspiració al bé exigeix sempre vèncer amb fortalesa d'ànim certes febleses provocades per la por al mal. Cal, doncs, posseir coratge, fortalesa d'ànim, fortitud per a superar els temors que algunes accions poden suscitar. La possessió d'aquesta audàcia salva la vergonya, alhora que n'és estimulada i és recompensada amb el reconeixement: augment de la reputació en tant que posseïdor de virtut.

«Fortitut [llegim al *Tresor*, II, 152] és i àbit loable e bo, entre ardiment e por. L'om fort verament sosté moltes coses terribles e de gran oltratge. Per empendre ço que cové e per lexar ço que fa a

lexar menysprea mort, e fa obres de fortitud no pas per son delit ni per guanyar honor, mes per amor a la virtut. Hòmens hi ha que obren de fortitud en sa ciutat solament, més per vergonya que per squivar menyspreu, e trien abans soferir grans perills que viure envergonyits».

El que escriu March al poema CXII, 181-186, n'és pràcticament una glossa:

Los qui perills han per glòria vana,
o per grans béns, o per delit atènyer,
o ira fort los féu a mort empènyer,
tots aquests han gran causa qui·ls engana;
altres són ja qui per *vergonya* sola
cometen fets los quals ab dolor pasen.

Per contra, a la por de trobar el mal cal atribuir la inacció pròpia dels pusil·lànimes –«ço és de pobre cor» (*Tresor*, II, 128)–, LXXXVII, 281-290:

Mos membres flachs soptós moviment muden,
lo cap al coll és càrrega fexuga,
la gran calor dintre mes venes juga,
perills vinents a mon sentir secuden,
pert lo recort de les coses passades
e lo meu cors me vist sola *vergonya*;
la cura gran d'Amor tots fets me lonya
e no s'estén sinó·n cosses penssades;
l'executar lo meu desig l'esforça,
e no ssé què venç aquesta gran força.

Vergonya, com a pèrdua de reputació, pot ser vista també com a resultat de l'absoluta manca d'ardiment, de la covardia. Així ho entengué Carles Amorós qui en l'edició de 1543, entre «alguns vocables scurs», enregistrà el mot «volpell» declarant que era «per vergonya ho per envergonyit» (veg. Colón 1983: 273), LXXVIII, 41-43:

A tot quant por ateny ab son mantell,
tem lo meu cor, fent-se franch a la mort;
cas no ymagín que no-m faça volpell.

Esgotades gairebé totes les presències del mot, i després de veure de prop el seu funcionament i les seves implicacions, podem tornar als versos que donaven peu a aquestes pàgines.

March parla, des del si d'un projecte amorós, de la manca de capacitat per a assolir el bé, i del poder enorme que sobre ell té la banda negativa dels pols que s'oposen, que són esperança i por, en els termes suara descrits. Aquesta mancança de fortitud –que és terme mitjà entre ardiment i por– precipita el jo líric a mans d'una vergonya que és qualificada de viciosa a XXXII, 38, per tal com és la causant de l'obstacle que impedeix l'accés a la virtut, i li reporta deshonor. Tot el contrari del que s'esdevé quan qui és operativa és l'«honesta vergonya» (XCIV, 125), que empeny a estimar cercant amb «paor rahonable» (*Tresor*, II, 132) la virtut.

En un debat que es planteja amb tanta força, el concepte de vergonya, ultra contenir el sentit indefugible de reputació –en els poemes esmentats al principi sota una ombra negativa–, s'omple també de les connotacions de pecat, en tant que sentiment de culpa per no aconseguir el coratge que impulsí la persecució del bé, com s'explica amb paraules nítides i perfectament complementàries a CXVI, 5-7:

Envergonyit, confés la mia colpa,
com no-m esforç contra'l desig horrible
que-m ve d'Amor si bé-l trob molt terrible.

La qual cosa ens allunya de l'espai amorós convencional i ens condueix cap a una reflexió, modulada tanmateix per Amor, en què més que per l'objecte en si, demostra interessar-se per la dimensió moral dels conflictes –no s'atura, doncs, en l'esfera eròtica immediata i inevitable–, sempre al límit, que sacsegen el subjecte –que pot ser femení, en tant que els processos psíquics no dis-

tingeixen sexes, sinó graus entre ells—, quan, per Amor, es veu abocat a posar en joc el més ençà i el més enllà de l'existència.

ANTON M. ESPADALER
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ARCHER, Robert (1996), *Aproximació a Ausiàs March*, Barcelona, Empúries.
- (1997), *Ausiàs March. Obra completa*, Barcelona, Barcanova.
- BOHIGAS, Pere, ed. (1952-59), *Ausiàs March. Poesies*, Barcelona.
- CARO BAROJA, Julio (1968), «Honor y vergüenza. Examen histórico de varios conflictos», dins J.G. Peristiany, *El concepto del honor en la sociedad mediterránea*, pp. 77-94, Barcelona, Labor.
- COLÓN, Germà (1983), «Els vocabularis barcelonins d'Ausiàs March al segle XVI», dins *Miscel·lània Pere Bohigas*, 3, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 261-289.
- ESPADALER, Anton M. (1998), *Senyals, seny i paraula (March, II, III, IV)*, dins *Lectures d'Ausiàs March*, València, Fundació Bancaixa, pp. 45-59.
- FERRATÉ, Joan (1992), *Llegir Ausiàs March*, Barcelona.
- HAUF, Albert G. (1983), «El lèxic d'Ausiàs March: primer assaig de valoració i llista provisional de freqüències», dins *Miscel·lània Pere Bohigas*, 3, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 121-224.
- (1997), «Ausiàs March o la voz del silencio», *Cuadernos Hispanoamericanos*, 569, pp. 71-83.
- MANCINI, Mario (1993), *Metafora feudale*, Bolònia, Il Mulino.
- PAGÈS, Amédée (1925), *Commentaire des poésies d'Ausiàs March*, París, Honoré Champion.
- RAMÍREZ I MOLAS, Pere (1970), *La poesia d'Ausiàs March*, Basilea.
- RIQUER, Martí de (1964), *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Ariel.

SOBRÉR, Josep Miquel (1987), *La doble soledat d'Ausiàs March*,
Barcelona, Quaderns Crema.

WITTLIN, Curt (1976), *Brunetto Latini. Llibre del tresor, II*, Barcelona,
Barcino («Els Nostres Clàssics»).